

FOLKLOR SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN SİVAS HALAYLARI

Erdoğan ÖNDER

Giriş

Kültür, sosyolojinin üzerinde durduğu önemli olgulardan birisidir. Kültürü, sosyolojik açıdan önemli kılan, bu olgunun toplum tarafından üretilmiş ve çeşitli yönlerden insanlar arası ilişkileri doğrudan etkileme gücüne sahip olmasıdır. Öyleki, adına kültür denilen ve bir toplumdaki inanç, yaşayış, töre, alışkanlıklar, ilişki sistemleri, davranış kalıpları v.b. gibi sosyal alanlarda etkin rol oynayan olgunun, bilimsel açıdan incelenmesi, bir toplumun kimliğini ve sosyo-kültürel özelliklerini açıklamak bakımından hayli önem taşımaktadır.

Kültürün çok değişik tanımlarına rastlanılabilmektedir. Bu tanımlardan bir kaçını vermek gerekirse: Tylor'a göre kültür, "bilgiyi, imanı, san'atı, toplumun bir üyesi olarak insanın kazandığı gelenek, görenek ve benzeri kabiliyet, hüner ve alışkanlıklarını içine alan karmaşık bir bütündür"¹. Weber'e göre kültür, "dünyadaki sonsuzcasına anlamsız olayların sınırlı bir parçasının insan varlıklarının görüş noktasından anlam ve önemle donatılmasıdır"². Malinowski'ye göre kültür, "aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan"³ bütüne denir. Gökalp'a göre kültür, "yalnız bir milletin dînî,

---

¹ E.B TYLOR: **Primitive Culture**, 7. Th. Ed., NewYork Brendan's Pub. 1924, s.1.

² Ralph SCHROEDER: **Max Weber ve Kültür Sosyolojisi**, çev: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1996, s.18.

³ Bronislaw MALINOWSKI: **İnsan ve Kültür**, çev: M. Fatih Gümüş, Verso Yay., Ankara,, 1990, s.39.

ahlâkî, hukukî, aklî, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenkli bir bütünüdür⁷⁴.

Kültürün, genellikle maddî ve manevî ögeler olmak üzere iki boyutta ele alınması yaygın bir anlayıştır. Bu ayırımı, öğelerin birbirlerinden tamamen bağımsız olarak değerlendirilmesine değil, ikisinin karşılıklı olarak birbirlerini etkilediği gerçeğine dayandırılmaktadır. Maddî kültür, teknik, araç ve gereç, makine, üretim araçları ve maddi yapılardan meydana gelirken; manevi kültür, inançlar, değerler, semboller, normlar gibi toplum hayatına yön veren unsurlardan oluşmaktadır. Normlar ise, folklor, örf ve adetler, kanunlar biçiminde sınıflandırılabilir⁵.

Görüldüğü gibi, kültürün özellikle manevi unsurları içerisine Folklorik malzemeler de girmektedir. Yani, bu makalede üzerinde durmayı düşündüğümüz halk oyunları ve onu da kapsayan folklor malzemelerine, kültürün manevi unsurları içerisinde yer verildiği görülmektedir. Ancak, folklor malzemelerinin tamamını bu açıdan ele almak doğru olmayabilir. Çünkü, giyim-kuşam, mutfak folkloru, eğlence kültüründe yer alan kimi çalgı aletleri v.b. gibi malzemeler, kültürün maddi unsurları içerisine de dahil edilebilir. Bu malzemelerin toplum hayatındaki yeri ve kullanım şekli, manevi bir takım inanç ve alışkanlıklara dayansa da, somut varlıklar olması bakımından kültürün maddi öğeleri içerisinde zikredilmesi de uygun olabilir. Zira, sosyal öğelerin karşılıklı olarak etkileşimde bulunmaları doğal bir durumdur.

Folklor ve Sosyoloji

Bu iki bilim dalının üzerinde durduğu malzemelere bakıldığında, her ikisinin de ortaklaşa ele aldığı unsurların varlığı hemen farkedilebilmektedir. İki kavram arasındaki ortak noktaları belirleyebilmek için, bu kavramların, özellikle de folklor kavramının ne anlama geldiğini açıklamak gerekmektedir. Aslında, kültür kavramında olduğu gibi, folklor kavramının tanımı konusunda da çok sayıda görüş ortaya atılmıştır⁶. Tanımların farklılığı, bu kavramın ve bu bilimin açıklanması ve malzemesinin belirlenmesi noktasında bir takım zorlukların yaşandığına da göstermektedir.

⁴ Ziya GÖKALP: **Türkçülüğün Esasları**, Haz: Mehmet Kaplan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s.30.

⁵ Mustafa E. ERKAL: **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, Der Yay., İstanbul, 1996, s. 138.

⁶ Kenneth S. GOLDSTEIN: **Sahada Folklor Derleme Metodları**, çev: Ahmet E. Uysal, MİFAD Yay., Ankara, 1977, s.1.

Folklor, 1846 yılında İngiltere’de Arkeolog ve yazar W.J. Thoms tarafından bir bilim dalı olarak kurulup geliştirilmeye başlanmıştır. Bu anlayış, kısa sürede gelişerek Avrupa ülkelerinde de yaygınlık kazanmıştır.

Bir terim olarak folklor, Latince “*folk: halk, lore: bilim, bilgi*” kelimelerinin birleştirilmesinden meydana gelen ve genellikle Türkçe’ye “*Halk Bilgisi*” biçiminde çevirilen bir kavramdır⁷. Bu noktadan hareketle, folklor üzerine çalışmalar yapan Türk bilim adamları, kavramı değişik terimlerle karşılama eğilimi göstermişlerdir: Halkiyat, Halk Bilgisi, Budun Bilgisi bu kavramlardan bir kaçıdır.

Fındıkoğlu’na göre folklor, “Henüz cemiyet müesseselerinin farklılaşmış bulunmadığı devirlerin tezahürlerinin yekûnudur. İçtimai müesseselerin hamurunu folklorun eşsiz eli yoğurmuştur”⁸. Bu nedenle, folklorik malzemeleri, tarihin herhangi bir dönemine hapsedmek doğru değildir. Zira, üretilen folklorik bilgilerin, aynı zamanda kültürel öğeler olması, nesilden nesile aktarılarak uzun süreli yaşama şansı bulmasını sağlamıştır.

En derli toplu anlamıyla folklor, “halk şiirleri, halk gelenek ve göreneklere gibi tamamen fikri ve manevi tezahürleri; kısası halkın manevi kültürünü tetkik eden bir bilgi şubesidir. Düğün, bayram, cenaze, kandil, doğum, çocuk yetiştirme vesaireye ait halk görenek ve gelenekleriyle cin ve peri, büyü, afsun, muska gibi şeyler, inanma şeklinde tezahür eden alelumum halk itikatları, türküleri, masalları, menkıbeleri, atasözleri ve deyimleri”⁹ de içeren bir araştırma sahasıdır.

Başka bir tanıma göre folklor, şehir ve köylerdeki halkın hayatını inceleme alanı olarak seçen uluslararası bir bilim dalıdır. Ya da tam anlamıyla halkın hayatını ve kültürünü inceleyen bilim dalıdır¹⁰.

Fındıkoğlu’na göre, bir malzemenin folklorik olabilmesi için iki önemli faktörün dikkate alınması gerekir. Bunlardan birincisi, tespit edilen bilgi ve malzemenin mutlaka halka ait olmasıdır. Halka ait olduğu belirlenemeyen bilgilerin folklorik olarak ele alınması doğru değildir.

⁷ Abdulkerim RAHMAN: **Uygur Folkloru**, çev: Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, s.1. ve AY, Gökten, **Folklor Giriş**, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Mezunları Yay., İstanbul, 1990, s.19.

⁸ Dilaver DÜZGÜN : Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun Folklor ve Halk Edebiyatıyla İlgili Çalışmaları, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s.110.

⁹ M. Şakir ÜLKÜTAŞIR: “*Folklor ve Etnografyanın Konusu*”, **Ülkü Millî Kültür Dergisi**, Sayı: 122, Ankara, 1946, s.6.

¹⁰ RAHMAN, a.g.e., s.3.

Çünkü, folklorik bilgiler, bir toplumun kültürünü oluşturan bilgilerdir; kültürel özellikler ise sosyolojik bakımdan bir toplumun kimliğini belirleyen tarihi belgelerdir. İkincisi, malzemelerin kolektif olmasıdır. Yani üretilen bilgiler toplumun geneli tarafından benimsenmiş ya da toplum hayatının bir sonucu ise bu bilgiler folklorik özellikler taşıyabilir.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi folklor, halkın geçmişte ve günümüzdeki yaşayış tarzını, yaşantıya etki eden manevi unsurlarını, kısacası, sosyolojide kültürün öğeleriyle ilgili yapılan ikili tasnifte, manevi boyutta yer alan halk mahsullerini inceleyen bir bilim dalı olarak değerlendirilmektedir.

Folklor, bağımsız bir bilim dalı haline gelmeden önce, bu alandaki malzemeleri ele alıp inceleyen bilim dallarından bir tanesi sosyoloji olmuştur. Zira, folklor malzemeleri arasında, sosyolojinin çok yakından ilgilendiği konular da vardır. En başta, halkın yapıp- ettiklerini bir bütün olarak içine alan kültür olgusu, sosyolojinin sosyal yapıyla ilgili çözümlemelerinde ele aldığı anahtar kavram ve olgulardan bir tanesidir. Toplum hayatının büyük bir bölümü, kültür denilen olgunun, etkisi altında yürütüldüğüne göre ve folklor mahsulleri de genellikle kültür içerisinde yer aldığına göre, sosyolojinin, bu konulara kayıtsız kalamayacağı açıktır. Özellikle, toplumların mevcut yapılarını incelerken, bu yapılara doğrudan etki eden kültürel öğeleri dikkate almak, hem toplumun gelişme çizgisini tespit açısından, hem de kalıplaşmış, davranış, tutum, inanç ve kurumları anlamak bakımından önemlidir. Örneğin, sosyolojinin üzerinde durduğu aile, evlenme, doğum-ölüm, gelenek, görenek v.b. gibi kültürel konular, aynı zamanda folklorun da konusuna girmektedir. Aslında, oluşum, sergilenme, uyum sağlama ve değer verme gibi insanlararası ilişkilerin görüldüğü her türlü malzeme, sosyolojinin kapsamında yer almaktadır. Bu bakımdan, çeşitli aşamalarında insan ilişkilerinin sergilendiği folklorik malzemeler, aynı zamanda sosyolojinin de ilgi alanında yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, kaynağında halk bulunan çeşitli unsurları, bilgileri kendisine konu olarak seçen folklor ile toplumun çeşitli özelliklerini inceleyip, anlamaya ve açıklamaya çalışan sosyoloji arasında bir dayanışmanın olması doğaldır.

Aslında, “geçmiş ve yaşanan cemiyet hayatını bize objektif ve endüktif olarak tanıttacak her bilgi dalı ile sosyolojinin işbirliği yapması kendi menfaati”¹¹ gereğidir. Çünkü, edebiyattan san’ata, hukuktan eğitime, inançtan yardımlaşmaya kadar, çok geniş bir alanda folklorik malzemelerin varlığı söz konusudur. Bu malzemelerin hemen tamamı bir

---

¹¹ Ziyaeddin Fahri FINDIKOĞLU: **İçtimaiyat Dersleri**, İ.Ü., İktisat Fakültesi Yay., İst., 1971, s.316.

şekilde sosyolojinin de kapsamında yer alır. Denilebilir ki, "...folklor, bütün tarihi ve sosyal ilimlerin hazinelğini yapar"¹².

Folklorik malzemelerin önemli bir bölümünde, -yani, efsaneler, ağıtlar, oyunlar, atasözleri, türküler, maniler v.b.gibi- toplumun yaşantısı, geçirdiği tecrübeler, karşılaştığı doğal ve sosyal olaylar, statüler, roller, geçim sıkıntıları, gruplar arası anlaşmazlıklar ya da dayanışma biçimleri, üretim ilişkileri, hayatı düzenleyen töre ve törenler, gelenekler, görenekler, aynı zamanda sosyolojinin de ilgi duyduğu konulardır. Bu bakımdan, kaynağı halk olan hiçbir bilgiye, sosyolojinin kayıtsız kalması kabil değildir. Gökalp, bu ilişkilerin farkına vararak, özellikle aydınların halka doğru gidip, halkın meydana getirdiği tüm sosyolojik malzemeleri dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre halka doğru gitmek, millî kültüre gitmektir. Çünkü halk, millî kültürün canlı bir taşıyıcısı ve müzesi durumundadır¹³.

Yukarıda kısaca özetlenen bilgilerden hareketle bir tanım yapılacak olursa, sosyolojinin bir alt dalı olan folklor sosyolojisinin, ortaya çıkışında, uygulanmasında ve değer kazanmasında toplumun etkisi bulunan; değişik aşamalarında sosyal ilişki, etkileşim ve sosyal olayların izlerini taşıyan folklorik malzemeleri, öğeleri, bilgileri, kendine özgü yöntem, teknik ve yaklaşımlarla ele alan, araştıran, çözümleyen ve genellemelere ulaşmayı amaçlayan bir bilim dalı olduğu söylenebilir.

Oyun ve Müzik

Folklor sosyolojisi açısından önem taşıyan ve hareket-müzik(ritm) birlikteliğine dayanan, tarihi süreç içerisinde çeşitli sosyal olaylara bağlı olarak üretilen malzemelerden birisi de halk oyunlarıdır. Kimi zaman bir çaresizliği, kimi zaman yalvarış ve tapınmayı, kimi zaman da sevinç yaratan olayları ifade eden figürlerden oluşan halk oyunlarının, sosyolojik açıdan ele alınması, millî kültürün araştırılıp zenginleştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bazen yazıyla ve sözle anlatılamayan duygular, düşünceler ve olaylar, oyun ve türküyü yani müzikle anlatılmıştır. Tarihin hemen her döneminde insanlar, kendilerinde önemli izler bırakan doğal ya da sosyal olayları, durumları, şahısları ve unsurları ifade edebilmek için, yazının yetersiz kaldığı, sözün boğazda düğümlendiği anlarda, bir inleme, bir haykırış ya da bir sevinç nidası olarak müziğe yönelmişlerdir. Üstelik,

¹² Z.F FİNDİKOĞLU: "XXII. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi ve Türk Folklorculuğu", **Türk Folkloru Araştırmaları Der.**, C:2, Sayı: 26, MİFAD Yay., 1951, s.402.

¹³ GÖKALP, a.g.e., s.47.

müziğin ezgisine kendilerini kaptırarak, çeşitli figürler üretmişler, bu figürler, belirli anlam ve kalıplara dökülerek oyunları meydana getirmiştir. Çünkü, oyun ve müzik, insanlar için önemli iletişim vasıtalarıdır.

Oyun kavramı, sadece insana ait olan türlü davranış ve figürleri ifade etmemekte; hayvanların da kimi zaman içgüdüsel davranışlarda bulunmaları, onların da oyun oynadıkları yönünde yorumların yapılmasına yol açmaktadır. Zira, doğadaki canlıların kimi davranışları gözlemlendiğinde, onların hem geleceğe bir hazırlık olması bakımından hem de kim bilir, bazı duygularını tatmin etmek bakımından oyunu andıran davranışlar sergiledikleri görülür. Hatta, bazı hayvanların eğitilmesinde, oyuna benzeyen çeşitli uygulamaların yapıldığı bilinmektedir. *“Kaplan yavrularını kızıl kumaşlarla saldırmaya alıştıırırlar. Kediler makaralarla avlarına atılmayı öğrenir. Oyun benim ilk silahımdır; ben atıma onunla gem vuracağım ve gemi aزیya alıp yola çıkartacağım. Çünkü oyun tehlikeden zevk almaktır, engelleri hiçe saymaktır. İsteği fiile çevirmek, hayali hakikate çıkarmaktır. Oyun dostluktur; kuvvetin ve cüretin neşeyle, gönülsüzlükle birleşmesidir. Ey yolunu arayan: Altmış yaşında olsan oynamaya çalış; çünkü hayata yeniden başlarsın.”*¹⁴

Cahit Tanyol, sanat ve düşüncenin bizatihi insana dokunamadığını, insanın kendisiyle bu şekilde yüzyüze gelemediğini ifade ederek, oyunun doğrudanlığı noktasında řu görüşlere yer vermektedir:

“İnsanın kendisini, kendisine has bir dille anlatması, ancak oyunla mümkündür. Oyun, duygu ve düşüncenin hareketle ifadesidir. Hareket kadar insanın kendine ait, hatta doğrudan doğruya kendisi olan bir ifade vasıtası yok gibidir. İnsan şahsiyetinin bir toplum içinde geliştiği düşünülecek olursa, oyunun temel unsurunu teşkil eden ölçü ve figürlerin, ferdin içinde doğup büyüdüğü toplumla sıkı sıkıya bağlı olduğu kolayca görülebilir.”¹⁵ Bu durumda, oyunu, bir toplumun genel özellikleri ve kültüründen bağımsız olarak ele almak, hem oyunun karakterine ters düşmektedir; hem de oyunun vermek istediği mesajların doğru olarak algılanmasını engelleyebilmektedir. Yani oyun, sosyo-kültürel bağlamı içerisinde ele alındığı zaman bir anlam taşıyabilir.

¹⁴ Hilmi Ziya ÜLKEN: **Ařk Ahlakı**, Yapı Kredi Yay., İstanbul., 1999, s.61.

¹⁵ Cahit TANYOL : “*Türk Kültüründe Oyunun Önemi*”, **Türk Folkloru Araştırmaları**, C:7, Sayı: 146, 1961, s. 2489.

¹⁶ TANYOL, a.g.m., s.2489.

Oyunun diğer bir özelliği, sanat dalları içerisinde dil ve ifade bakımından hem en eski hem de universal olmasıdır. “İptidai topluluklara doğru gidildikçe oyunun, düşünce ve sanatı çevresinde topladığını, sosyal hayatın bütün faaliyetlerini kuşatmış olduğunu görürüz. İptidai insan oyunu sadece estetik faaliyet olarak görmez; onunla dini düşünce, kainat tasavvuru, insan kaderi, arzular, ihtiraslar, efsaneler ifade edili Kollektif oyunlar, sosyal heyecanı, dini duyguları besleyen bir kaynak vazifesi görmüştür. İbadetten tutunuz da iktisadi ve ziraî çalışmalarına kadar her sahada oyunun sosyal heyecanı harekete getirdiği görülmektedir.”¹⁶

Oyunun ortaya çıkışı konusundaki en yaygın görüş, insanların, özellikle dînî ayinlerde ve büyüsel törenlerde, bir tapınma, bir şükür ve bir ritüel olarak gerçekleştirilen davranışların zamanla, taklit niteliğine bürünmesi yönündeki görüştür¹⁷.

Oyunun, kültürlerden daha önce var olduğunu ifade eden ve, “*Homo sapiens*”, “*Homo faber*” gibi bir de “*Homo ludens*”in (oynayan insan) bulunduğunu belirten Huizinga’ya göre, “*Her oyun bir anlam taşır. Eğer, oyuna bir öz yükleyen bu faal ilkeye zihin dersek aşırıya kaçmış oluruz; eğer ona içgüdü dersek hiçbir şey söylememiş oluruz. Hangi açıdan ele alınırsa alınsın, oyunun bu ‘kasıtlı’ karakteri, bizatihi özünün içinde yer alan maddi olmayan bir unsurun varlığını açık etmektedir*”¹⁸. Oyunu, salt gözlenebilir davranışlara indirgemek ve onun özüne nüfuz eden anlamlar kümesini dikkate almamak, oyunun mekanikleştirilmesine, dolayısıyla, oyunun insan açısından değerinin ve anlamının ortadan kaldırılmasına yol açabilir. Böyle bir yaklaşım tarzı, oyunun hem sosyolojik, hem psikolojik ve hem de antropolojik özelliklerinin inceleme dışında kalmasına neden olabilir.

Oyunu, yetersiz yöntem ve araçların bilerek seçildiği ve belirli bir hedefe yönelmek için yapılan etkinliklerin tümü olarak tanımlayan Suits bir oyun içerisinde kurallarla amaçların birlikte ele alındığını, kurallardan ve amaçlardan yoksun olan etkinliklerin, oyun olarak değerlendirilmesinin yanlışlığını vurgulayarak; kimi oyun kapsamında yer alan etkinliklerin, çeşitli hilelerle hedefe ulaşmada etkin yol olarak kullanıldığını, oysa, kuralları ihlal edilen etkinliklerin, şekil ve hedefin gerçekleşmesi bakımından oyun görüntüsü verse bile, gerçekte bu etkinliklerin oyun olmadığını ifade etmektedir. Çünkü, Suits’e göre

¹⁷ Bu konuda geniş bilgi için bkn. AND, Metin, **Oyun ve Bügü**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1974.

¹⁸ Johan HUIZINGA: **Homo Ludens**, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995, s. 17.

gerçek anlamda oyun oynamak, “sonuca götürmede daha yeterli olanı yasaklayıp daha az yeterli olanı serbest bırakan ve yalnızca bu tür bir etkinliği olanaklı kıldığı için kabul edilen kuralların izin verdiği araç ve yöntemleri kullanarak belli bir duruma ulaşmaya yönelik bir etkinliğe girmek”¹⁹ demektir. Başka bir anlatımla, oyun, bilinçli bir tercih olup, kendine has kuralları çerçevesinde sergilendiği zaman, bir anlam ifade edebilir.

Söz ve ses, beşeri duyguların ifade edilmesini sağlayan iki önemli araçtır. Öteden beri insanların, duygularını ses ve sözle ifade etmeye çalıştıkları bir gerçektir. “İlk insan gayet basit, kaba, haşin ve iptidai nağmelerle ve ağaçtan yaptığı basit düdüklemlerle güzellik duygusunu ve mûsikî zevkini tatmin etme yolunu bulmuştu. Fakat son zamanlarda yaşayan insanlar bu gibi şeylerle tatmin olmamışlar, onun için de kendilerini bu bakımdan tatmin edecek yeni besteler, nağmeler, makamlar ve mûsikî aletlerini icat etmişlerdir.”²⁰

Milletlerin kültürel öğelerini meydana getiren unsurlar arasında, mûsikî ve oyun, toplum hayatının her çeşit faaliyetlerinde yer alan sanat çeşitleri içinde, oluşum ve ifade zenginliği bakımından, en eski ve renkli bir kaynaşma vasıtası olmuştur.²¹

Müzikle ilgili olarak yapılan araştırma ve değerlendirmelerde dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi, mûsikînin bir çok bakımdan millî bir karakter ve özellik taşımasıdır. Her milletin mûsikîsi, kendi millî ruhundan, ortak vicdanından, sanat kavrayışından, güzellik anlayışından doğar ve bu bağlamda gelişir. Bir milletin yaşadığı fizikî ve sosyal çevrenin, mûsikîsi üzerinde çok kuvvetli etkisinin olduğu dikkatten uzak tutulmamalıdır. Bu özelliklerin doğal bir sonucu olarak, bir milletin mûsikîsinden o millete mensup olan bireylerin zevk alması ve tatmin olması; diğer milletlere mensup şahısların zevk almaması ve tatmin olamaması doğal karşılanabilir²².

Millî müzik eşliğinde milli oyunların oynanması, bu oyunların bir millete ait olması kadar, o milleti meydana getiren üyeler arasında da ortak bir duygu, ortak bir heyecan ve ortak bir karakter oluşturması

¹⁹ Bernard SUİTS: **Çekirge, Oyun Yaşam Ütopya**, çev: Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul,1995, s.45.

²⁰ Süleyman ULUDAĞ: **İslam Açısından Mûsikî ve Semâ**, Uludağ Yay., Bursa, 1992, s.14-15.

²¹ Sadi Yaver ATAMAN: “Folklor Araştırmaları Açısından Halk Oyunlarımıza Genel Bir Bakış ve Ateş Kültü İle İlgili Oyunlar”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C:III, MİFAD Yay., Ankara, 1987, s.39.

²² ULUDAĞ, a.g.e., 20-21.

beklenebilir. Çünkü, millî müzik eşliğinde oynanan oyunların, aynı zamanda hem oyunu sergileyenler arasında hem de izleyenler arasında bir dayanışma meydana getirmesi, bu oyunların bir kültür ögesi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Türk toplumunun eğlence geleneğinde müzik ve oyun değişmez iki unsurdur. İster davul-zurna ile, ister saz-keman-def ile isterse kaval ve ağız nağmeleriyle olsun, Türk toplumunun eğlencelerinde, barlar, halaylar, zeybekler, horonlar ana motifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, Türk insanı, bu tür oyunlarla coşmakta, bu oyunlarla eğlenmekte ve bu oyunlar sayesinde tatmin olmaktadır. Türk halk oyunlarının böylesine çeşitli, böylesine zengin ve coşkulu bir biçimde sergilenmesi, Türk toplumunda oyun geleneğinin varlığını ve kültürel bakımdan önemini ortaya koyması bakımından anlamlıdır.

Sivas Halaylarında Sosyolojik Yapı

Sosyolojik bakımdan ele alındığında, Sivas halaylarının gerek ortaya çıkışı, gerek figürleri, gerek aldığı adlar bakımından sosyal yapıyla ilgili önemli ip uçları vereceği muhakkaktır. Zira, doğal ve sosyal özelliklerin yanında, şahıslar, hayvanlar, çeşitli dönemlerde yaşanmış afetler v.b. gibi etkenlerin, halayların ortaya çıkışında büyük paylarının olduğu söylenebilir.

Sivas yöresinde oynanan oyunlara, genel bir adlandırma olarak halay²³ adı verilmektedir. Bir halk oyunları türü olarak halay, davul-zurna eşliğinde topluca oynanan, en az üç kişiden başlayıp genişleyen, toplu düz dizi halinde ve disiplinli olarak sergilenen, el ele tutularak, halka oluşturularak ve muntazam ritimlerle ayak vurarak oynanan oyunlara denilmektedir²⁴. Sivas yöresinde ise halay, “*bir eğlencede, bir kutlama*

²³ Halay kavramına ilişkin çok çeşitli görüşlerin varlığı dikkati çekmektedir. Halk Oyunları üzerine önemli incelemeler yapan Gazimihal'e göre, bu kavramın, etimolojik bakımdan “*Kalgay*” dan gelme ihtimali bulunmaktadır. Eski bir Türkçe kavram olan kalgay, kalgımak fiilinin hoplayıp, sıçramak anlamında kullanıldığı sanılmaktadır. Hatta bazı bölgelerimizde kalgımak fiili, doğrudan raks anlamına gelmektedir. GAZİMİHAL, M. Ragıp, **Türk Halk Oyunları Kataloğu III**, Haz:N. Tan- A. Çakır, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1997, s.63. Halay kavramının, Farsça “*alay*” kavramından geldiği konusunda görüşler de bulunmaktadır. “*Halay, birlik, beraberlik, yardımlaşma gibi toplu hareket anlamına; alaydan gelen insan topluluğu anlamına ya da devamlılık, süreklilik anlamına gelen bir kavramdır.*”: DEMİRSİPAHİ, Cemil, **Türk Halk Oyunları**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1975, s.229-230. Üstelik, Derleme Sözlüğünde verilen bilgilere göre halay, Konya bölgesinde baş örtüsü anlamına da gelmektedir.

²⁴ Muzaffer SARISÖZEN: “*Halk Rakslarımızdan Halaylar*”, **Türk Folkloru Araştırmaları**, C:16, s.7371 ve **Ülkü Dergisi**, C:XVII, Sayı: 98, s.113.

*töreninde, geleneğe bağlı olarak, davul-zurna eşliğinde ve bilen şahısların olgun edasıyla yürütülen meydan oyunlarına*²⁵ denilmektedir.

Bu tanımlarda dikkati çeken önemli noktalardan birisi, halay türü oyunların, toplu halde oynanma zorunluluğudur. Tek kişilik oyunlar, halay kavramı içerisinde yer almamaktadır. Sosyolojik bakımdan halayların toplu halde oynanması ve oyuncuların birbirlerine bağlı ve bağımlı olması önemlidir. Zira, toplu halde sergilenen çeşitli davranış ve figürler, oyuncularda ortak bir dayanışma duygusunun olduğunu göstermektedir. Üstelik, toplu halde yürütülen halaylar, sadece oyuncular arasında değil, orada bulunan tüm insanlar arasında bir dayanışma, ortak sevinç ve coşku meydana getirir. Bu özellik, Türk halk oyunlarının geneli için de geçerlidir. Çünkü, oyunların bir çok kişiye sirayet eden bir kuvvetinin varlığı inkar edilemeyecek kadar açıktır. Oyuna seyirci kalan insanlar bile, onun ritmini taklit etmekten, duygularını, seyrettiği canlı ve hareketli manzaranın ahenginden uzak tutamaz. Bu yolla hafifler, çeşitli üzüntü ve sıkıntılarından kurtulur, oynayanla seyreden adeta yekvücut olur²⁶.

Şimdi, ortaya çıkış nedenlerine ve konularına göre, Sivas halaylarının bir değerlendirmesi yapılabilir.

Statü ve Saygınlık:

Halaylar, belirli bir gelenek çerçevesinde sergilenmektedir. Köylerimizde bu gelenek, hâlâ devam etmektedir. Bir eğlencede, halay çekileceği zaman, en iyi oyunculara teklif götürülmektedir. Bu oyuncular, hem yaşlı hem de oyunlar konusunda otorite olmuş kişilerden meydana gelmektedir. Öyleki, kimi zaman bir halayı çekmesi için, o oyunda nam salmış kişinin, gece yatağından kaldırılıp getirildiği bile gözlenebilmektedir. Bu gelenek, temelde sosyal yaşantıda, yaşlılara ve yeteneğe gösterilen bir saygı ifadesi olarak yorumlanabilir. Çünkü, genelde Türk toplumunun, özelde ise Sivas halkının, yaşlılara saygı göstermesi ve öncelik vermesi, hem bir ahlâk kuralı hem de bir kültürel alışkanlık olarak hâlâ yaşamaktadır.

Sivas halaylarının sergilenmesinde bir statü farklılaşmasının etkin bir biçimde yaşandığı gözlenmektedir. Halay çekilirken, grubu yöneten ve oyuna yön veren kişiye “*ekip başı*” adı verilmektedir. Her halay çeken kişi “*ekip başı*” olamamaktadır; genellikle çekilen halay konusunda

²⁵ Bu tanım, 26.11.1999 tarihinde, yürüttüğümüz araştırmalarda, Kuzuören köyü sakinlerinden 60 yaşındaki Ömer Genç adlı şahıstan alınmıştır.

²⁶ Suut Kemal YETKİN: “*Raks San’atı ve Rakıslarımız*”, **Ülkü Milli Kültür Dergisi**, C:5, Sayı:54, 1943, s.2.

otorite kabul edilen yaşlı kişiler ekibin başına geçmektedir. Ekip başının hemen yanında, ona yardım edebilecek ve o halayı en iyi çeken kişilerden birisi yer alır ki, buna Sivas yöresinde “başaltı” denilmektedir. Onun görevi de, ekip başının ortaya çıkıp oynadığı anlarda, ekibi ve halayı yönetmektir. Ekibin ortasında, ekibin düzenini en iyi sağlayan, sergilenen halay konusunda bilgi ve yetenek sahibi olan “ortanca” bulunmaktadır. Bu şahsın oyun içerisindeki rolü, ekip düzenini kurmak, oyunun sahneyemeydana uygun sergilenmesini sağlamaktır. Nihayet, ekibin sonunu düzenlemek ve ekip başı ile ortancaya yardımcı olmak üzere “pöççük” adı verilen kişi bulunmaktadır. Ekip başı ile pöççük’ün elinde beyaz bir mendilin bulunması âdettir.

Sivas halaylarında gözlenen statü dağılımı ve buna bağlı olarak yürütülen roller, halaycıların, bu oyunları teşkilatlı bir grup ruhu içerisinde sergilediklerini göstermektedir. Hatta, bu statü ve rol dağılımı, Sivas halaylarının belirli bir düzen, disiplin ve estetik içerisinde icra edilmesine de imkân vermektedir. Halayları bilmeyenler ya da yeni öğrenenler, oyunda dizinin sonlarında yer almaktadırlar. Yani, halaycılar arasında yaşa, tecrübeye ve yeteneğe göre bir statü farklılaşmasının varlığı dikkati çekmektedir.

Sivas halaylarında kadınlarla erkekler ayrı ayrı diziler oluşturmaktadırlar. Başka bir anlatımla, cinsiyete dayanan bir farklılaşma, Sivas halaylarının ana nitelikleri arasında yer almaktadır. Bazı toplantılarda, kadın ve erkeklerin birlikte (alaca dizi) halay çektiklerine de rastlanmakla birlikte; bu şekilde yürütülen halaylarda, yakın akraba olma şartının arandığı belirlenmiştir. Sivas çevresindeki ifadesiyle, “nikahları birbirine düşmeyenler” birlikte halay çekebilir. Burada, Sivas halkının inanç yapısının ve geleneksel aile ilişkilerinin etkisi açıkça görülebilmektedir. Bunun yanında, özellikle Alevi inancının yaygın olduğu bölgelerde kadın ve erkeklerin birlikte icra ettikleri Semah türü oyunlar da vardır. Bu oyunların mahiyeti ve sergileniş amacı, diğer halaylardan çok farklı olduğu için, bu makalede yer verilmeyecektir.

Sivas halaylarından birisi olan “ağırlama halayı” sosyal tabakalaşmanın eğlence kültüründe bile etkisini sürdürdüğünü göstermektedir. Oyunun ortaya çıkışıyla ilgili dile getirilen rivayetlerden, bu halayın, genellikle toplumun ileri gelenlerince, ağır ağır, olgun ve mertlik edasıyla yürütülen, ekonomik durumu ve sosyal konumu itibarıyla, üst katmanlarda yer alanların icat ettiği bir oyun olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Sivas’taki halk oyunları camiasında, oyunun ortaya çıktığı dönemlerde, toplumun üst tabakasına mensup insanların dışında, diğer sosyal katmanlardan üyelerin, bu halaya katılmalarının pek mümkün olmadığı yönünde bir düşünce yaygındır. Oysa günümüzde, hemen herkesin bu halayı büyük bir zevkle oynadıkları

gözlenmektedir. Bu durumda, oyunun ortaya çıkışı sırasında yaşanmakta olduğu sanılan kapalı tabakalaşma anlayışının, şimdilerde, oyunun sergilenmesi noktasında bir etkisinin kalmadığı anlaşılmaktadır

Çatışma Taklitleri

Diğer folklor ürünlerinde olduğu gibi, halayların ortaya çıkışında da sosyal olaylar, ilişkiler ve kişilerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bunlara en çarpıcı örnek, Sivas yöresinde “baş halay” olarak değerlendirilen “*Abdurrahman halayı*” verilebilir. Bu halayın hikayesi ve figürlerine bakıldığında çeşitli dönemlerde yaşanmış bir olayın, aşama aşama taklit edildiği görülebilmektedir .

Abdurrahman halayı, Sivas’ın eski kabadayılardan olan ve rivayetlere göre “*ayıngacılık*” mesleğiyle uğraşan Abdurrahman adlı şahsın, “*ayıngacılık*” yaptığı dönemlerde yaşadığı bir silahlı çatışma olayını, figürlere dökerek canlandırması sonucu ortaya çıkmıştır²⁷. Bu halayın figürlerine bakıldığında, bir çatışmayı, bir savaşı anlattığı hemen fark edilebilir. Çünkü, oyunda yer alan silah atma, sinme ve düşmanı çiğneme tarzındaki figürler, açık ve nettir. Ancak, bu halayın, tütün kaçakçısının yaşadığı bir çatışmayı anlatmak üzere icat edildiği noktası, tam olarak belli değildir. Üstelik, böylesi bir olayın, Sivas’ta yaşanmış olması da tartışmalıdır. Hem tarihi kaynaklardan, hem görüştüğümüz kişilerden, coğrafi konumu itibariyle, Sivas bölgesinde tütün kaçakçılığına ilişkin, özellikle de böylesi bir mesleğin oluşması yönünde bilgilere henüz ulaşılabilmiş değildir. Ama, sigara içen, tütün saran bir kitlenin varlığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Yaşlıların belirttiğine göre, yakın zamanlara kadar, Sivas bölgesine, kaçak tütün ve sigara kâğıdı satmak üzere gelen kişiler bulunmaktadır. Hatta bu kişilerin, tekel tarafından oluşturulan bir birimin sürekli olarak baskınına uğradıkları, zaman zaman kolluk kuvvetleriyle bu nedenle aralarında tartışmaların yaşandığı olmuştur. Bu bilgiler, diğer bazı bölgelerdeki gibi yoğun olmamakla birlikte, tütün tüketen kitlenin bulunması nedeniyle, Sivas bölgesinde de tütün kaçakçılığının bir dönem yapıldığını göstermektedir. Ancak, Abdurrahman halayının gerçekte bu olayla bir ilişkisinin bulunup bulunmadığı konusunda yeterli bilgilere ulaşılamamıştır. Halayın ortaya çıkışına ilişkin elde edilen bilgiler de rivayetten öteye geçmemektedir.

---

* Ayınga/ ayanga/ ayanka: Kaçak tütün, ayıngacı: Tütün kaçakçısı, ayıngacılık ise: Tütün kaçakçılığı, yani bir meslek demektir.

²⁷ Halil Bedii YÖNETKEN: “*Sivas Oyunlarından Halaylar*”, **Ülke Gazetesi**, Sayı:95, Sivas, 6 Şubat 1946.

Bu durumda, halayın, gerçekte nasıl ortaya çıktığına dair bir takım soru işaretleri vardır. Bir defa, bu oyuna adını veren şahıs, gerçekten tütün kaçakçısı mıdır; yoksa, tütün kaçakçısının yaşadığı bir olayı anlatmak amacıyla mı bu figürleri sergilemiştir? İkinci olarak, Halayda dile getirilen çatışma davranışları, tütün kaçakçılarıyla kolluk kuvvetleri arasında geçen bir çatışmayı mı, yoksa, çok daha farklı nedenlerle meydana gelen bir çatışmayı mı taklit etmektedir? Doğrusu, bu soruları, şu an için elimizde bulunan veriler yoluyla cevaplamak pek mümkün olmamaktadır.

Bu halayı, başka yerlere gidip gelen bir şahsın, orada gördüğü veya duyduğu bir olayı anlatabilmek için icat etmesi de kabildir. Zira, Sivas'ın tarihi önemi ve konumu dikkate alındığında, böylesi bir etkileşimin olabileceği hiç de uzak bir ihtimal değildir. Ama oyunun temel özelliklerine bakıldığında, Sivas yöresinin tipik figürlerini taşıdığı da bir gerçektir. O halde, bu halayın, tütün kaçakçısı olduğu sanılan Abdurrahman tarafından icat edildiği yönündeki bilgiler kesin değildir. Halk Oyunları üzerinde önemli çalışmalar yapan Gazimihal de, bu noktaya dikkati çekerek; *“bu oyun, Abdurrahman tarafından icat edilmiş değildir; çok daha eskiliğine yerli yaşlılar inanıyorlar. Abdurrahman bunu pek fazla benimsemişti, duyup coşarak oynardı. Seyircilerce zamanla onun adına ithaf edilmesinin sebebi oyunundaki bu seçkinlik oldu”*²⁸ demektedir.

Abdurrahman halayında bir silah kullanma figürünün varlığı açıktır. Üstelik bu silah, tabancadır. Çünkü, figürde silah atma davranışı, sağ elle ve parmak işaretiyle yapılmaktadır. Davranışın tek elle yapılması, atılan silahın tabanca olduğu yönündeki kanaatleri kuvvetlendirmektedir.

Etnik Nitelikler

Bir toplumun kültüründe, zaman zaman çeşitli etnik ve alt grupların izlerini taşıyan unsurlara rastlamak mümkündür. Hele hele, tarihi serüveninde, çok çeşitli gruplarla, kültür ve medeniyetlerle karşı karşıya gelmiş olan Türk toplumunun ürettiği kültürde, fazla egemen olmamakla birlikte, bazen bu tür etnik grupların etkilerini görmek şaşılacak bir durum değildir. Zira, sosyolojik bakımdan çeşitli kültürlerin birbirlerini etkilemesi (kültürleşme) olağan bir durumdur.

Sivas halayları içerisinde de çeşitli etnik veya alt grupların izlerini taşıyan; ya da o gruplarla hakim toplumun ilişkilerinden

---

²⁸ Mahmut Ragıp GAZİMİHAL: **Türk Halk Oyunları Kataloğu I**, Haz: Nail Tan, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991, s.9.

kaynaklanan kimi oyunlar vardır. Bunların başında “*Ahçik halayı* ve *Arnavut halayı*” gelmektedir.

“*Ahçik halayı*”, Türk toplumu ile azınlıklar arasında yaşandığı sanılan bir olaya dayandırılmaktadır. “*Ahçik*” Ermenice bir kelimedir. Rivayetlere göre, “*bu halay, Sivas’ın Hafik ilçesine bağlı bir köyde yaşayan güzel bir kız ile ona aşık olan Ahçik adlı gencin yaşadığı aşkı anlatır. Hafik köylerinden birisinde, gayri müslim halkın tapınmak üzere ziyaret ettiği bir kilise bulunmaktadır; yılın değişik dönemlerinde bu kiliseye ziyarette bulunan gayri müslimlerin içerisinde ‘Ahçik’ adlı yakışıklı bir delikanlı yer almaktadır; yerli ailelerin güzel kızlarından birisi, onu görüp aşık olur; ‘Ahçik’ adlı gencin de bu kıza tutulduğu gözlenir. Bir sonraki yıl, bir kilise ziyareti sırasında ‘Ahçik’in ailesi kıza dünür olur. Ancak, farklı inanç ve etnik kökene sahip oldukları için, kızın ailesi böyle bir evliliğe razı olmaz. Bunun üzerine kız:*

‘Ahçik çıkmış kilisenin başına
Güneş değmiş yüzüğünün taşına
Yeni girmiş onuç ondört yaşına
Kurban olam senin kara kaşına.’

dizelerinden oluşan Türküyü söyleyerek, acısını, hasretini ve sevdasını, değişik hareketlerle dile getirmeye çalışır. Bu oyun, o günden bu güne, kadınlar tarafından çeşitli eğlencelerde, toplantılarda oynanagelmiştir²⁹.

Dile getirilen rivayetler, Sivas’ta yaşayan gruplar arasında etnik özelliklere bağlı olarak bir ayrışmanın olduğu, grupların çeşitli ilişkileri gerçekleştirenken, iç grup, dış grup anlayışı içerisinde hareket ettikleri, sosyal dayanışma ve bütünleşme açısından önemli bir unsur olan evlilik ilişkilerinde, biz-onlar ayırımına yer verdiklerini göstermektedir.

Yine, toplumda yaşayan etnik gruplar ve bu gruplara ait kişilerin yürüttükleri mesleklerin, halk kültüründeki bir örneği olarak “*Arnavut halayı*” dikkate alınabilir. Bu halay, anlaşılacağı gibi, adını, bir kişiden değil, o kişinin ait olduğu etnik gruptan almıştır. Anlatılanlara göre, “*Vaktiyle Sivas’ta, biber satan bir Arnavut varmış. Bu şahıs, her sabah cadde ve sokaklarda, elinde biber torbasıyla dolaşır, ‘biber var, biber geldi’ diye bağırmış. Mahalle sakinlerince sevilen ve biraz da komik bulunan biberci, sabahın erken saatlerinde bile halkın ilgisine mazhar*

²⁹ Bu bilgiler, 02.04.1988 tarihinde görüşme yapılan Murat ARTAN (40) adlı şahıstan derlenmiştir. Artan, Cumhuriyet Üniversitesi’nde müzisyen olarak görev yapmaktadır. İkinci bir rivayette ise, aktörler yer değiştirmekte, ahçik adı verilen şahsın kız olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda yeterli bir kaynağa henüz ulaşamamakla birlikte, Sivas sakinlerinden Ermeni bir şahıstan hatırladığım kadarıyla, Ahçik kelimesinin kız çocuğu ya da kız kardeş manasına kullanıldığını duymuştum.

olurmuş. Bu nedenle, çeşitli düğünlere davet edilir, türkü söylenir ve oyun oynatılmış. Biberci, katıldığı şenliklerde, mesleğini taklit eden davranışlar sergiler ve:

‘Arnavut satar biberi
Kim sevmez
Senin gibi dilberi’

Türküsünü söylemiş. Bir süre sonra, biberinin yaptığı hareketler, alay konusu yapılarak halk tarafından sergilenmeye başlanmış; nihayet bu oyun meydana gelmiştir³⁰.

Görüldüğü gibi, “*Arnavut halayı*”, biber satıcılığı yapan kişinin mesleğiyle ya da kendi adıyla değil, onun mensubu olduğu grupla ifade edilmiştir. Yani, Sivas folklorunda kimi alt ve etnik grupların izlerini taşıyan ya da onlarla olan ilişkilerin niteliği hakkında bilgiler veren unsurlara rastlamak mümkündür.

Sosyal Hayatın Taklit Edilmesi

Toplumların çeşitli dönemlerde yaşadıkları sosyal olayların, üretim ilişkilerinin, bolluk, kıtlık gibi hayati önem arz eden durumların, halk kültüründe bazı izler bırakması olağandır. İnsanların, bu tür olayların etkisinde kalarak, çeşitli tepkileri geliştirmeleri de beklenebilir. Bu tepkilerin zamanla halk kültürüne geçmesi ve şimdilerde folklorik bir malzeme olarak önemini koruması, yaşanan olayların, toplum hafızasındaki önemine işaret etmektedir. Genel olarak Sivas kültürü, özel olarak da halk oyunları içerisinde böylesi olayları anlatan halaylara rastlamak mümkündür. Bu halayların en önemlilerinden birisi, ilgili literatürde “*Köy halayı*” olarak geçen, günümüzde ise “*İş halayı*” şeklinde adlandırılan halaydır. Bu halayın, halkın günlük uğraşlarından, geçim derdinden ortaya çıktığı sanılmaktadır.

“*Köy halayı*”, köylerde genellikle erkeklerin, şehir merkezinde ise çoğunlukla kadınların oynadıkları bir oyundur. Toplumsal yaşantıyı taklit eden bir niteliğe sahiptir. Folklor Araştırmacısı Şerif Baykurt, Muzaffer Sarısözen’in sunduğu bir tebliğe atıfta bulunarak, bu halay hakkında şunları dile getirmektedir: “*Sivas dolaylarında bir halay görüyoruz. İlk figürde oyuncular arka arkaya sıralanmış, başlar öne eğilmiş, melûl mahzun yürümektedirler. Davulun ritmine uymaktan başka oyuna benzer tarafı olmayan bu sessiz yürüyüşün, elbette bir manası vardır, diye o bölge halkının hayatını inceliyoruz; görüyoruz ki, oranın*

³⁰ Bu bilgiler, 22.06.1987 tarihinde, Sivas Belediyesi’nde müzisyen olarak çalışan Mehmet ASANAKUT (42) adlı şahıstan derlenmiştir.

*halkı, kendilerini çok zayıf hissettikleri zamanda böyle bir pozisyon almaktadırlar*³¹. Yani, Sivas halkının karakteristik özelliklerinden birisi, herhangi bir olay karşısında, çaresizliğini, yetersizliğini ve zayıflığını, başını öne eğerek, suskun yürüyüşlerle ifade etmeye çalışmasıdır. Bu özellik, halayların bazılarında da yansımış durumdadır.

Köy halayında sergilenen davranışlara bakıldığında, oyunun ilk figüründe çaresizlik sonrası, ellerini göğüslerine koyup gökyüzüne bakarak, bir yalvarma ve bir dilekte buldukları izlenimini veren davranışlar görülür. Bu figürden, halaycıların Gök Tanrı'ya yöneldikleri anlaşılmaktadır. Gerçekten de, günümüzde bile bölge halkının Allah'a bu şekilde yalvardıkları gözlenmektedir. Bu figürün hemen arkasından, oyuncuların el vurmaya (el çırpma) başladıkları gözlenir. Bu hareket, genellikle bir neşe ve sevincin ifadesi olduğuna göre, oyuncuların bir şeye sevindikleri açıktır. Sonraki figür, oyuncuların yere çömelme davranışlarıdır. Bu halde, önce un eleme, hamur yoğurma, yumak yapma, yumağı ateşe atma figürleri gerçekleştirilir. Bu davranışlar, başlangıçta anlamsız gibi görünen üzgün yürüyüşlerin, bir açlığı ifade ettiğini, arkasından gelen el vurmaların, Tanrı tarafından duaların kabul edildiğini ve çaresizliğin, yoksulluğun bolluğa, berekete dönüştüğünü göstermektedir.

İkinci bölümde oyuncular, yine yalvarma davranışını sergilemektedirler. Bir önceki bölümde olduğu gibi, yine çömeliyorlar ve bu defa yün tarama, “*çıkırık eğirme*” figürlerini yapmaya başlıyorlar. Bu figürler, insanların açlık ihtiyacından sonra, iklim şartlarına karşı koyabilmek için giyinme ihtiyacı hissettiklerini ifade etmektedir. Oyundaki davranışlardan, Tanrı'nın, insanların bu yöndeki isteklerine de cevap verdiğini çıkarmak olanaklıdır.

Üçüncü bölüm, yine yalvarma figürüyle başlamakta ve ilk iki bölümde olduğu gibi, çömelerek bir takım davranışların sergilenmesine imkan vermektedir. Bu bölümde oyuncular, arka arkaya sıralanarak, yıkanma, aynaya bakarak saç tarama ve süslenme; erkeklerde bıyık burma figürleri sergilenmektedir. Yani, insanların açlık, giyim endişeleri ortadan kalktıktan sonra, temizlik, süslenme ve kendilerini bir düzene sokma ihtiyacı, bu davranışlarla giderilmiş olmaktadır. “*Böylece, karnı tok, sırtı bütün, temiz bir insan haline geldikten sonra da büyük bir sevinç içinde oyunun hoplatma kısmına geçilmektedir.*”³²

³¹ Şerif BAYKURT: “*Türk Halk Dansları ve Anadolu Uygarlıkları*”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, MİFAD Yay., Ankara, 1987, s.52.

³² BAYKURT, a.g.m., s.53.

Köy halayının figürlerine bakıldığında, bir sosyal hayatın ana özelliklerini ve toplumun çeşitli durumlarda nasıl bir tavır takındıklarını, bunu oyun yoluyla nasıl dile getirdiklerini anlamak mümkündür. Halkın bir yokluktan varlığa, bir kıtlıktan bolluğa kavuşmasını anlattığını sezinlemek mümkün olmaktadır. Yokluk ve kıtlığın yaşattığı sıkıntı ve çaresizlik, bunu gidermek için Tanrı'ya olan yakarış, sonunda kabul edilen duaların, bir coşkuya dönüşmesi, köy halayının özünü oluşturmaktadır.

Bu halayın figürlerinden hareketle Baykurt, aynı makalesinde şu yorumu yapmaktadır: “Bir kere şunu söyleyebiliriz ki, dans, Hıristiyanlıktan ve İslamiyet'ten önceki döneme aittir. Çünkü tek tanrılı dinler halk danslarını yasaklamışlardır. Romalılar döneminde meydana geldiği de düşünülemez. Çünkü bu dönem pek çok tanrının bulunduğu fakat, söz konusu tanrıların insan biçiminde olduğu bir dönemdir. Halbuki, dansın içeriğinde Gök-tanrı, Güneş tanrı vardır. Bu dansın, Romalılardan da daha önceki bir döneme ait olması gerekmektedir”.

Burada bazı noktalar dikkati çekmektedir. Köy halayının çok eski dönemlere ait olması, şaşılacak bir durum değildir. Ancak, tek tanrılı dinlerin, özellikle de İslamiyet'in, oyunu (raks) yasak ettiği noktası tartışmalıdır. Zira, Uludağ, İslâm'da oyun ve müzik konusunu irdelediği eserinde, İslâmiyet'in belirli ölçüde oyuna (raks) izin verdiğini, Peygamberin yaşadığı örneklerden hareketle açıklamaya çalışmaktadır³³. Burada önemli olan, raksın sınırlarının nasıl çizileceğidir. Bilindiği gibi, bizim kültürümüzde dîni amaçlı oyunlara rastlamak mümkündür. Özellikle tasavvuf anlayışı çerçevesinde yürütülen sema ve semahlar, bu bakımdan açıklayıcı olabilir.

Geçim Kaynakları

Toplumun hayat tarzını ifade eden halaylardan ikisi de, “*Arabacı halayı ve Kabak halayı*”dır. İnsanların, ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli davranışlara yöneldikleri, bu davranışların zamanla bir kültür meydana getirdiği bilinmektedir. Doğal şartların imkân verdiği ölçüde toplumların bağlı buldukları bölgelerin iklim özelliklerine, coğrafi yapısına ve doğal kaynakların miktarı ve çeşitlerine göre bir geçim tarzını benimsedikleri, bu geçim tarzının zamanla üretim ilişkilerini belirleyen ana kalıpları meydana getirdiği söylenebilir. İşte burada ele alınacak olan “*Kabak ve Arabacı halayları*” da, toplumun geçim kaynaklarını ve üretim tarzını figürlerle ifade etmeye çalışan oyunlardandır. Genellikle tarıma

³³ ULUDAĞ, a.g.e., s. 80. Ayrıca bkz. BOZKURT, Nebi, **Hadis'te Folklor Eğlence**, Marmara Ün., İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1997.

dayalı bir hayat tarzına ve geçim kaynaklarına ilişkin bilgiler veren halaylardır.

Arabacı halayı, tarıma dayalı hayat tarzının önemli araçlarından birisi olan “*Kağnı arabası*”nın Sivas kültüründeki önemine işaret etmektedir. Rivayet odur ki, “*geçmiş tarihlerde, Şarkışla köylerinden birisinde, harman zamanı bitip, halkın bir nebze olsun rahatlığa kavuştuğu bir güz mevsiminde, köylülerin bolluk ve bereketi kutlamak üzere düzenledikleri bir şenlikte, eski zamanlarda tarım toplumlarının önemli bir taşıma aracı olan ‘kağnı arabası’nın çıkardığı seslerden hareketle bu oyun icat edilmiştir. Oyunun figürlerinde, kağnı arabasının ve kağnı sahibinin, ekin taşıma esnasında sergilediği davranışlar taklit edilmektedir*”³⁴. Bu bilgilerden, tarımla uğraşan kimi köylerde, ürünün bereketli olması halinde hasat sonrası çeşitli şenliklerin düzenlendiği anlaşılmaktadır. Aslında bu tür şenlikler Türkiye’nin başka bölgelerinde de zaman zaman düzenlenen kültürel nitelikli sosyal organizasyonlardır. Kimi bölgelerde Kayısı, kimi bölgelerde Kiraz, kimi bölgelerde üzüm v.b. şenlikler günümüzde bile hem bir eğlence aracı olarak hem de yöreyi ve ürünü tanıtmaya amaçlı olarak çeşitli zamanlarda tertiplenmektedir.

Oyunun müziğine dikkat edildiğinde, “*kağnı arabası*”nın çıkardığı seslere benzer melodilerden oluştuğu hemen fark edilebilir. Bu durum, insanların, kendileri için önem taşıyan çeşitli araç ve gereçlerden etkilendiklerini, bu araçların çıkardığı sesleri, kendi estetik zevkleri doğrultusunda yorumlayarak, oyun haline getirdiklerini göstermektedir.

Yine toplumun geçim kaynaklarını ve üretilen kimi ihtiyaç maddelerini, hangi davranış ve işlemlerle yetiştirdiklerini anlatan oyunlardan birisi de “*Kabak halayı*”dır. Bu halay adını, kabak bitkisinden almakta, oyunda sergilenen davranışların tamamı, bu bitki etrafında oluşan davranış ve ilişkilerden oluşmaktadır.

Oyunun ilk figüründe, oyuncuların topluca dizlerini yere vurdukları görülür. Bu figür, toprağın “*eşilmesi*” anlamını vermektedir. Sonra, oyuncular ellerindeki tohumları, kazılan toprağa dikmeyi andıran davranışlar sergilerler. Arkasından, elleriyle, dikilen tohumun üzerini toprakla kapatmayı amaçlayan figür sergilenir. Nihayetinde, kollarıyla toprağın sıkışması için yere bir kaç defa vurma davranışı yapılır. Halayın buraya kadarki bölümüne bakıldığında, tarımla uğraşan insanların, kabak bitkisini üretebilmek için sergiledikleri davranışların, taklidi olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır.

---

³⁴ Bu bilgiler, 07.02.1988 tarihinde yapılan görüşmede, Abdullah Kocak (36) adlı kaynak kişiden alınmış olup, bu şahıs, görüşme tarihinde Şarkışla’da bir kahvehane işleticisi olarak çalışmaktaydı.

Oyunun ikinci bölümünde, davranışlar sertleşerek bir kavga, bir savaşı andıran figürler dikkati çeker. Oyuncular, diziyi bozmadan ikişerli gruplar halinde birbirlerine tokat atma davranışını sergilerler. Bu figürün hangi amaçla yapıldığı konusunda yeterli bilgi bulunmamakla beraber, oyuncuların davranışlarından, bu bitkinin paylaşılması ya da başka bir aşamasında çatışma ve kavgaların çıktığı anlaşılmaktadır. Toplumların hemen tamamında, üretim mallarının paylaşımı konusunda, kimi zaman bu tür çatışma ilişkilerinin yaşandığı bilinmektedir.

İkinci figürde, kavganın yerini barış ve dostluk almıştır. Oyuncular, bu kez, yukarıda anlatılan formda, birbirlerinin yanaklarından öpme davranışını dile getiren figürlere geçerler. Oyunun bu figürü, insanların kavga sonrası, barışarak, dostluk ilişkilerine yer verdiklerini anlatmaktadır. Nihayetinde büyük bir sevinç ve coşkuyla oyun hızlanır.

Aile İçi İlişkiler

Kimi oyunlarda, aile içi ilişkiler, özellikle de “*gelin-kaynana*” ilişkileri, figürlerle olmasa bile, oyunlarda söylenen manilerle dile getirilmektedir. Gelin-kaynana çekişmesi, özellikle geleneksel toplumlarda yoğun olarak görülen sosyolojik bir niteliktir. Kültür, toplum hayatını ifade eden çeşitli öğelere dayandığına göre, gelin-kaynana arasında geçen kavgaların, kültüre, folklor ve oyunlara yansımaları düşünülemez. Bu bakımdan, kimi oyunlarda ya da oyunu sergilerken dile getirilen sözlerde, bu tür çatışmaları rahatlıkla görmek mümkün olmaktadır.

Sivas halaylarının çoğunluğunun -bazısı türkü, bazısı mani tarzında olmak üzere- sözleri vardır. Ancak, kimi halayların sözleri, günümüzde sergilenirken dikkate alınmadığından, unutulmaya yüz tutmuştur. Böylesi bir durum, folklorumuz ve kültürümüz açısından önemli bir talihsizlik olarak değerlendirilebilir. Ama kimi oyunların sözleri, oyun anında dile getirilmese de, çeşitli kaynaklarda ve bazı köylerde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu sözlerin derlenip arşivlenmesi, kültürel zenginlik açısından önemlidir.

Sivas yöresinde, özellikle kadınların yoğun bir biçimde oynadığı halaylardan birisi, “*Madımak halayı*”dır. Bu halay, hem doğal bitkilerin halk arasındaki önemini, hem de, sözlerinde dile getirilen aile içi ilişkileri ifade etmektedir.

“Madımak bişer oldu
Tencerem taşar oldu
Günde yediğim dayak
Bir iken beşer oldu”

Yukarıdaki dizeler, bir gelinin, aile içerisindeki durumunu anlatması bakımından önemlidir. Çoğu köylerde, tencerenin taşması, aile içi çatışmaların nedenlerinden birisidir. Çeşitli nedenlerle, gelini ile kavga etmek isteyen kaynananın, tencerenin taşmasını bahane göstererek, geline saldırmaya ya da ağır sözler söylemesi, sosyal yaşantımızın çeşitli aşamalarında görülen bir niteliktir. Ancak, aile içindeki kavgaları, her zaman kaynanaya bağlamak da doğru değildir. Kimi zaman da gelin, sırf kaynanasıyla kavga edebilmek için, bilerek yemeği ocak üzerinde unuttur ya da bilerek yapması gereken bir işi yapmayabilir. Bu durumda gelin-kaynana arasındaki kavgalar kaçınılmaz olmaktadır. Gerçi, günümüzde bu tür kavgalar azalmaya başlamıştır ama, geleneksel aile yapılarında bu kavgaların örneklerine de rastlamak mümkün olmaktadır.

Yukarıda dile getirilen sözlerden, aile içi şiddetin varlığı da ortaya çıkmaktadır. Zaman zaman kaynana gelinine, bazen gelin kaynanasına dayak atacak kadar kavgalar büyümektedir. Oyunlarda gözlenen, gelin kaynana ilişkilerini anlatmak üzere şu dizeler de örnek verilebilir:

“Köprünün altı kazık
Kaynanam ölmüş yazık
Kaynanamın adını
Bir top kefene yazık

Irafa külek koydum
İçine kepek koydum
Kaynanama yanmıyom
Yalyemez köpek koydum

Çayırdı ot yolarım
Parmağıma dolarım
Çok söyleme kaynana
Saçlarını yolarım”³⁵

Sözlü oyunlarda dikkati çeken bir nokta, genellikle gelinlerin, kaynanalarını yermeye dönük davranış ve sözleridir. Sivas bölgesinde, çok ender durumlarda yaşlı kadınlar oyun oynamaktadır. Özellikle genç kızların oyuna kalkması, oğlunu evlendirecek kadınların, kızlar içerisinde birisini gelin olarak seçmesine fırsat tanımak içindir. Zira, köylerimizde, görücü usulüyle evlenmek, hâlâ yaygın durumdadır.

³⁵ Bu sözler, 26.11.1999 tarihinde, Sivas’a bağlı Kuzuören köyünden derlenmiştir.

Gelinlerin oyuna kalkması ise, “*koca evinde rahat ettiğini, genç kızlığından fazla birşey kaybetmediğini göstermek; eğer var ise, kaynanası ile arasında geçen anlaşmazlığı dile getirmek*”[•], bu yolla niyetini kaynanasına açıklamak içindir. Görüldüğü gibi, kimi zaman oyun, insanların çeşitli sıkıntılarını, duygularını ifade vasıtası olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca, son dizede dile getirilen ifadelerden, çok derin anlamlar çıkarmak mümkündür. Kaynananın yal yememesi, tokluğun, mağrurluğun, kendini beğenmişliğin bir ifadesi olabileceği gibi, gelin nazarındaki yerini ve itibarını da ifade edebilir.

Doğal Şartlar:

Sosyal hayatın vücuda gelmesinde ve toplumun değişik aşamalarında, coğrafi ve doğal özelliklerin rol oynadığı bilinmektedir. Başka bir ifadeyle, “*insan tarihinin hemen hemen başlangıcından beri, karakterler, davranış, sosyal organizasyon, sosyal süreçler ve bir toplumun alın yazısı, coğrafya çevresine bağlı*”³⁶ kalan bir seyir izlemiştir. Toplumların, coğrafi şartlardan bu derece etkilenmiş olması, meydana getirilen kültür mahsullerinin de bu şartlara bağlı olarak şekillenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, bir toplumun yaşantısına etki eden coğrafi özellikler, folklor malzemelerine de yansımıştır. Sivas yöresinde, coğrafi şartlara bağlı olarak üretilen halayların sayısı hayli fazla olmakla birlikte, burada bir kaç oyun üzerinde durmanın, konuyu aydınlatmak bakımından yeterli olacağı düşünülmektedir.

Doğal özelliklere bağlı olarak üretilen halayların başında, “*Madımak halayı*” gelmektedir. Bu halayın, hem bir yiyecek maddesi olması hem de yörede şifalı bitkilerden birisi olarak algılanması nedeniyle, madımak bitkisinin toplanışını ifade eden figürlerden oluşan bir karakteri vardır. Kadınların, genellikle ilkbahar aylarında, çeşitli gruplar halinde, açık arazilerden toplayıp yemek haline getirdikleri madımak, Sivas’a özgü mutfak kültürünün önemli malzemelerinden birisidir. Madımağın, Sivas mutfak kültüründe, çorbası, pilavı ve kavurması yapılarak, bazen yoğurtla, bazen içine pastırma katılarak yenildiği görülür.

Madımak, bir yiyecek maddesi olduğu kadar, ilaç olarak da kullanılan bir bitki özelliği taşımaktadır. “Böbrek kumlarını dökmek için; madımak kökleri kaynatılır, suyu içirilir. Yapraklarının haşlandığı su, böbreklerin yüz ve vücudundaki, ürüfiye ve isilikleri silmek için

• Bu bilgiler, 27.11.1999 tarihinde, Kuzuören Köyünden derlenmiştir.

³⁶ P.A. SOROKİN: **Çağdaş Sosyoloji Kuramları I**, çev: M. Münir Raşit Öymen, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994, s.102.

kullanılır. Veya, isilikli, ürüfiyeli çocuk bu su ile yıkanır. Ayrıca, madımak şeker hastalığına da şifa diye bilinip bol bol yemeği tavsiye edilir.”³⁷. Görüldüğü gibi, madımak bitkisinin mutfak kültüründeki öneminin yanında, halk hekimliği açısından da Sivas yöresinde bir ilaç değeri bulunmaktadır. Halk için bu kadar önem taşıyan doğal bir bitkinin, Sivas folklorunda yer tutmaması mümkün değildir. Bu bakımdan, Kadınların, bu bitkiyi toplarken sergiledikleri davranışlar ve topluca söyledikleri maniler, zamanla bir oyun haline gelmiştir.

Coğrafi şartlardan etkilenecek üretilen başka bir oyun, “Kargın ya da Garhın halayı”dır. Her ne kadar, görüşme yapılan şahıslar, bu halayın, “Adını Oğuz Boylarından alan, Kargın köyünde yaşayan halkın, bu kimlik özelliklerini belirtmek için, böyle bir oyun üretmişlerdir” şeklinde görüşler belirtse de, oyunun figürlerine bakıldığında, “Karkın” kelimesinin sözlük anlamına daha uygun olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, “Karkın” boyunu temsilen oynanan bir oyun olduğu noktası da tamamen reddedilmemelidir. Zira, çoğu folklor malzemelerinin ortaya çıkış tarihi ve dayandığı olaylar konusundaki bilgiler yeterli olmadığından, bu yöndeki görüşlerin de dikkate alınması gerektiği vurgulanabilir.

Sözlük anlamına bakıldığında “*Kargın, kargun*” kelimesinin, “*suların çoğalarak taşmış, kabarmış durumu*” ya da “*erimiş buz ve kar parçalarının oluşturduğu akarsu*”³⁸ olarak ifade edildiği görülür. Demek ki, “*Kargın*” ya da “*Garhın*”, coşkun su demektir. Kelimenin bu anlamı ve oyunda geçen figürlere bakıldığında, dile getirilen özelliklerin, Sivas’ın iklim şartlarına uygun düştüğü söylenebilir.

Türk kültüründe karların eriyip coşkun sulara dönüşmesi, kış mevsiminin sona erip, baharın başlaması demektir. Baharın gelmesi, Türk kültürü ve toplumu açısından önemlidir. Zira, bahar, hayat, canlılık, bolluk ve bereket demektir. Bu amaçla, çeşitli Türk topluluklarında ve Türkiye’de “*Nevruz, Hıdırellez*” gibi kutlamalara günümüzde bile yoğun olarak rastlanılmaktadır.

Kargın halayının da pekala bu tür kutlamalarda ya da bahara duyulan özlem sonucunda çıkmış olabileceği dikkate alınmalıdır. Çünkü, halayın ilk iki figüründe, oyuncuların kıvrımlı dizi halinde, bir öne bir de arkaya doğru yürüdükleri görülür. Bu figür, suyun yavaş yavaş çoğalmaya, kavisler çizmeye başladığı zamanlardaki durumunu andırmaktadır. Halayın özellikle hoplatma kısmında sergilenen iç içe daireler ve bu dairelerin aniden açılması, coşkun suların, bir engele

³⁷ Müjgân ÜÇER: “*Madımak*”, **Sivas Folkloru**, Sayı:5, Sivas, 1973, s.4.

³⁸ **Derleme Sözlüğü VIII**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1975, s.2659-2660.

çarpması sonucu oluşan çağlama formunu andırmaktadır. Üstelik, bu halayın Sivas'ın Kargın köyünde, bahar şenlikleri sırasında da yoğun olarak sergilenmesi, bu görüşümüzü desteklemektedir.

İklim şartlarının toplumda meydana getirdiği çaresizliği ve buna duyulan öfkeyi dile getiren halaylar da mevcuttur. Bunların başında “*Kar yağar bardan bardan*” Türküsüyle oynanan ve aynı adla anılan halay gelmektedir.

Rivayete göre, “kış mevsiminin çok ağır geçtiği bir tarihte, nişanlısı, başlık parası kazanmak üzere gurbete giden bir kız tarafından bu oyun ve türkü icat edilmiştir. Nişanlısından uzun süre haber alamayan kızın, ağır kışa isyanı vardır. Yolların kapalı olması, gönderilen mektupların yerine ulaşmasını engellemektedir. Üstelik, kış şartlarında şehirlere gidip gelmek çok zor olduğundan, beklenti ve heyecan bir kat daha artmaktadır. Haber beklemekten yorulan genç kız, özlem ve beklentisini bu türküyü söyleyerek ve ezgiye uygun davranışlar sergileyerek dile getirmiş. Zamanla bu davranışlar oyuna dönüşmüştür” İklim şartlarının toplumda meydana getirdiği duygu ve düşünceleri, bu oyunun sözlerinde görmek mümkündür:

“Kar yağar bardan bardan
Yollar kapandı gardan
Ne gelen var ne giden
Haber gelmedi yardan.”

Sözlerine ve hikayesine bakılırsa, bu halayın, iletişim teknolojisinin henüz yaygınlaşmadığı, ulaşım olanaklarının yeterli olmadığı dönemlerde ortaya çıktığı söylenebilir. Ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerin yeterli olmadığı dönemlerde, toplumun yaşadığı sıkıntıları anlatması bakımından bu halayda önemli ipuçları vardır.

Meslekî Halaylar

Bazı halayların mesleki bir özellik taşıdıkları gözlenmektedir. Bunlardan bir tanesi, özellikle Şarkışla, Gemerek ve Altınyayla (Tonus) dolaylarında, genellikle sözlü olarak yürütülen ve bir çobanın hareketlerini taklit eden “*Çoban halayı*”dır. Bu halayda, çobanın, sürüsünü otlatırken sergilediği davranışlar, çoban köpeğiyle ilişkilerini andıran figürler ve toplumda çobanlık mesleğine karşı oluşturulan alaycı davranış ve tutumlar anlatılmaktadır. Özellikle bu halayın sözlerinde, Çobanlık mesleğine karşı, toplumun takındığı olumsuz tavrın net bir biçimde ortaya çıktığı söylenebilir:

“Çobanın kavalı çardakta saklı
 Karabaş tokluyu kurt aldı kaçtı
 Haralamaya da dilim dolaştı
 Çobanım çobanım bitli çobanım
 Arkası soyak soyak itli çobanım

Çobanın yatağı dağlar eteği
 Ardına toplamış iti köpeği
 Çobanın yediği helva topağı
 Varman kızlar varman bitli çobana
 Arkası soyak soyak itli çobana”³⁹.

Değerlendirme

İnceleme alanını, toplumun ürettiği kültürel öğeler olarak belirleyen folklor ile toplumu kendine has yöntemlerle incelemeyi amaçlayan sosyoloji arasında yakın bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, bir şekilde toplumu, onun kültürünü ve diğer bir takım özelliklerini konu edinen bilim dalları ile sosyoloji arasında bir dayanışmanın varlığı dikkatten kaçmamaktadır. Toplumun çok yönlü bir karakter taşıması, bu tür bilim dalları arasındaki ilişki ve dayanışmayı kuvvetlendirici bir rol oynamaktadır.

Folklor malzemelerini, aynı zamanda kültürün kapsamı içerisinde ele almak daha doğru bir yaklaşım olmaktadır. Kültür, sosyolojinin önemli konularından birisi olduğuna göre, sosyologların, kültürün önemli bir parçası olan folklor malzemelerine ilgisiz kalamayacağı açıktır. Halk oyunları da, hem folklorun bir alt kolu, hem de kültürün önemli öğelerinden birisi olduğundan, bu oyunların sosyolojik bakımdan incelenmesi, oyunları üreten toplum hakkında önemli bilgilere ulaşılmasında yol gösterici olabilir. Çünkü kültürel açıdan önem taşıyan halk oyunlarının, hem icat edilmesi, hem icra edilmesi hem de değişimi gelişimi sürecinde sosyal şartlardan doğrudan etkilendiği söylenebilir. Üstelik, Sivas yöresinde olduğu gibi, oyunlar, toplu halde oynanan halay türü oyunlar ise, sosyolojik bakımdan, bunların ele alınıp incelenmesi daha bir önem kazanmaktadır.

Bu makalenin kapsamı içerisinde ele alınan oyunlara bakıldığında, bunların hemen hepsinde toplumun yaşadığı bir olay, üretim ilişkileri, coğrafi özellikler, aile içi ilişkileri, toplumda yaşayan

³⁹ Güner DEMİRAY: “Çoban Halayı”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C:7, Sayı:157, İstanbul, 1962, s.2805.

çeşitli etnik ve alt gruplar arasında meydana gelen ilişki ve etkileşimler gibi sosyolojik bakımdan dikkate alınabilir özelliklerin önemli derecede rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Sivas halaylarındaki bu sosyolojik özelliklerden hareketle, toplumun yapısal niteliklerine ilişkin kimi bilimsel genellemelere ulaşmak da mümkün olabilmektedir. Oyunlardaki sosyolojik özellikler, Sivas'ta yaşayan halkın, geleneksel toplum anlayışına, kimi etnik gruplarla sınırlı ilişkiler içerisinde olduğuna, coğrafi niteliklerden etkilenecek, toplumsal hayatını düzenlediğine, statü ve rol dağılımında yaşa ve yeteneğe önem verdiğine dair düşünce uyandırmaktadır. Bu özelliklerin önemli bir bölümünün, kimi değişmelere uğramakla birlikte, bugün bile Sivas halkı arasında yaşatıldığını söylemek mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, bir alt bilim dalı olan Folklor Sosyolojisinin, çeşitli folklorik malzemeleri, kendi yöntem ve ilkelerine göre incelemesinin, bu arada halk kültüründe önemli yeri bulunan genelde oyun, özelde ise halk oyunlarının incelenmesinin, bu oyunların değişik aşamalarında ortaya çıkan sosyolojik niteliklerin çözümlenmesinin, bir toplumun yapısal özelliklerini anlamada önemli kolaylıklar sağlayacağını söylemek mümkündür